

## SEYYİD ALİ HARPÛDÎ VE RİSÂLE-İ BEYÂN-I TARÎK-İ NAKŞİBENDÎ ADLI ESERİ -TAHLİL VE TERCÜME-

Yrd. Doç. Dr. Adem ÇATAK\*

Arş. Gör. Ahmet VURAL\*\*

### Giriş

Kültür mirasımızda önemli bir yere sahip olan yazma eserler, yazıldıkları döneme ve yöreye ait temel bilgiler sunan kaynaklardır. Ülkemiz kütüphaneleri özellikle Süleymaniye Kütüphanesi başta olmak üzere, sahip oldukları yazma eserler bakımından dünyanın en zengin kütüphaneleri arasındadır. Kadim geleneğimizden bizlere miras kalan yazma eserler ne yazık ki sadece belirli çevreler tarafından bilinmekte ve kullanılmaktadır. Toplumumuzun büyük bir bölümü yazma eserlerin varlığından dahi habersizdir.

Eslâfımızın bizlere emanet ettiği bu muazzam kültür mirasının ve abide şahsiyetlerinin günümüz insanına tanıtılması ve gelecek kuşaklara aktarılması önem arz etmektedir. Nitekim milletler, tarih sahnesinde varlıklarını din, dil ve tarih şuuru gibi unsurlar sayesinde devam ettirebilirler. Son dönemlerde atalarımızın mukaddes emaneti olan kültürel mirasın günümüze kazandırılması amacıyla değerli çalışmalar yapılmıştır. Ancak daha çok mesai harcanması elzemdir.

Mirasımıza sahip çıkma bilinciyle biz de bu çalışmamızda Seyyid Ali Efendi el-Harpûdî'nin "*Risâle Der Beyân-i Tarîk-ı Nakşibendî*" adlı risalesini ele aldık. İki bölümde şekillenen çalışmamızın birinci bölümünde tespit edebildiğimiz kadarıyla Seyyid Ali Harpûdî'nin hayatı ve ailesi hakkında bilgi vereceğiz. İkinci bölümde ise Seyyid Ali Harpûdî'nin "*Risâle Der Beyân-i Tarîk-ı Nakşibendî*" risalesinin tasavvufi düşünce açısından tahlilini yaptıktan sonra risalenin, tahkik ve çeviriyazısını sunacağız.

### I. Seyyid Ali Harpûdî'nin Hayatı ve Ailesi

Seyyid Ali Harpûdî'nin risalesinde hayatına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Risalede geçen tarikat silsilesindeki son halka olan Seyyid Ahmed'in, risalenin müellifi olan Seyyid Ali Harpûdî'nin babası olduğunu ve dedesinin de Seyyid Muhammed Bâdâmyârî olduğunu tespit ettik. Seyyid Ali Harpûdî'nin ailesi hakkındaki bilgileri göz önüne alarak yaşadığı dönem ve yerler hakkında bilgi vereceğiz.

Seyyid Ali'nin babası Koç Baba veya Koçağa Sultan olarak tanınan Seyyid Ahmed'dir. Seyyid Ahmed Urmiye'de<sup>1</sup> doğmuştur. Seyyid Ali'nin dedesi

\*Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

\*\*Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

Seyyid Muhammed Bâdâmyârî'dir. Dedesinin babası ise Mevlânâ İlyâs Bâdâmyârî'dir. Seyyid Ali ile Urmevî şeyhi olarak tanınan Mahmud Urmevî kardeşlerdir. Seyyid Sıddîk Seyyid Ali'nin oğludur. Torunu da Seyyid Ebvâbî Âcizî'dir.

Seyyid Ali Harpûdî'nin tarîkat silsilesi de şu şekildedir: Ebûbekir es-Sıddîk, Selmân-ı Fârisî, Kâsım b. Ebûbekir es-Sıddîk, Ca'fer Sâdık, Bâyezîd-i Bistâmî, Ebu'l-Hasen Harakanî, Ebu'l-Kasım Gûrganî, Hâce Ali Fârmedî, Yusuf Hemedânî, Abdülhâlık-ı Gucdüvânî, Ârif-i Rîvgerî, Mahmud İncîr-i Fağnevî, Ali Râmitenî, Muhammed Baba Simmâsî, Seyyid Emir Gülâl, Bahâeddin Nakşibend, Alâeddin Attar, Nizâmeddin Hâmûş, Sa'deddin Kâşgarî, Alauddin Mektebdâr, Sun'ullah Kûzekünânî, Derviş Ahî Hüsrevşâhî, Mevlânâ İlyas Bâdâmyârî, Seyyid Muhammed Bâdâmyârî, Seyyid Ahmed.

Derviş Ahî Hüsrev Şâhî, Mevlânâ İlyas Bâdâmyârî'yi yetiştirmiştir. Mevlânâ İlyas'ın oğlu ve halifesi olan Muhammed Bâdâmyârî bir müddet Tebriz'de yaşamıştır. “Kızılbaş zulmü” yüzünden Tebriz bölgesini terk etmek zorunda kaldığından tüm akrabaları ve bağlıları ile birlikte Urmiye'ye sığınmışlardır. Nitekim Bâdâmyârî silsilesi burada üç nesil boyunca devam etmiştir. Urmiye'de Muhammed Bâdâmyârî'den sonra yerine Koç Baba veya Koçağa Sultan şeklinde tanınan oğlu Seyyid Ahmed (ö.1016/1607) geçmiştir.<sup>2</sup>

Seyyid Ahmed (Koç Baba ya da Koçağa) o dönemde Urmiye'de halkı irşat ile meşgul olan Seyyid Muhammed Bâdâmyârî'nin oğlu ve halifesidir.<sup>3</sup> Seyyid Ahmed 1016/1607 senesinde vefat etmiştir. Kabri Urmiye'dedir.<sup>4</sup> Şeyh Ahmed'in oğullarından ve Şeyh Ali'nin kardeşi olan Mahmûd Urmevî ise muhtemelen 1012'deki (1603) Safevî istilâsı üzerine Urmiye'den Diyarbakır'a göç ettiğinde Şeyh Ahmed Urmiye'de kalmış, vefatından sonra yerine diğer oğlu ve Mahmud Urmevî'nin kardeşi Seyyid Ali geçmiştir. Urmiye'deki bu silsilenin kolu Seyyid Ali'nin oğlu Seyyid Sıddîk ve torunu Seyyid Ebvâbî Âcizî ile devam etmiş olmalıdır.<sup>5</sup>

Seyyid Ali Harpûdî'nin kardeşi olan Aziz Mahmud Urmevî tasavvufi eğitimini babası Seyyid Ahmed'den almıştır. Babasının vefatından yaklaşık dört yıl önce Urmiye'den Diyarbakır'a gelmiş ve burada tekke kurarak irşat faaliyetlerine devam etmiştir. Nakşibendî tarikatının Urmeviyye kolu Aziz Mahmud Urmevî ile başlamaktadır. Urmeviyye koluna mensup bazı Nakşî şeyhleri XVII. yüzyılda Anadolu'nun doğusunda ve Bursa'da etkin olmuşlardır. Diyarbakır'da halkın gönlünde taht kuran Mahmud Urmevî aynı zamanda Osmanlı devlet adamları ile de yakın ilişkiler kurmuştur. Ancak daha sonraları

<sup>1</sup> İran Azerbaycan'ında tarihî bir şehirdir. İran'ın kuzeybatısında Türkiye sınırına yaklaşık 50 km. mesafededir.

<sup>2</sup> Algar, Hamid, *Nakşibendilik*, İnsan Yay., İstanbul, 2007, s.181.

<sup>3</sup> Tosun, Necdet, *Bahâeddin Nakşibend*, İnsan Yay., İstanbul, 2007, s. 280.

<sup>4</sup> Tosun, age, s.280.

<sup>5</sup> Tosun, age, s.291.

Şeyh Mahmud'un artan nüfuzu, bir tehdit olarak algılanmış ve IV. Murat tarafından Şeyh idam ettirilmiştir. Mahmud Urmevî'nin vefatından sonra halifeleri irşada devam etmiştir. Van'da Vanlı Kara Abdullah, Erzurum'da Şeyh Hacı Mehmed, Şeyh Kahraman, Bursa'da yeğeni Açıkbaş Mahmud Efendi, Diyarbakır'da oğlu İsmail Çelebi Urmevîliği yaymışlardır.<sup>6</sup> İşte Seyyid Ali Harpûdî böyle bir aileden gelmektedir. İlim ve irfan ehli olan bu ailede yetişmiştir.

Nisbe bir şahsın tanınması için önem arz eder. Aynı künye, lakap ve adı taşıyanlardan ayırt edilmesi için çoğunlukla mensup olduğu kabilesi, yerleşim yeri, mezhebi ve mesleği de söylenir. İslam dünyasında birçok âlim nisbesiyle meşhur olmuştur. Seyyid Ali Harpûdî'nin Harpûdî nisbesi onun Harput'ta doğduğunu veya Harput'ta yaşadığını göstermektedir. Ancak biz biliyoruz ki Seyyid Ali de kardeşi Mahmud Urmevî de Urmiye'de doğmuşlardır. Çünkü bu iki şeyhin babaları Seyyid Ahmed Urmiye'lidir. Daha sonraları Mahmud Urmevî artan Safavi baskılarından dolayı Diyarbakır'a gelmiştir. Kardeşi Seyyid Ali ise Urmiye'de kalmış babasının vefatından sonra da 1016/1607 senesinde babasının yerine geçerek şeyhlik vazifesine başlamıştır. Ancak kardeşi Mahmud Urmevî'ye uygulanan baskıların Seyyid Ali üzerinde de devam ettiği ve Seyyid Ali'nin de ailesini ve müridlerini alarak kardeşinin yanına Diyarbakır'a geldiği çok muhtemel gözükmektedir. Diyarbakır'da ve çevresinde etkin olan Mahmud Urmevî'nin kardeşini Harput'taki tekkenin başına şeyhlik yapmak üzere göndermiş olması kuvvetle muhtemeldir. Nitekim o dönemde Harput, Diyarbakır'ın bir sancağı konumundaydı.<sup>7</sup> Seyyid Ali, Harput'a yerleşerek uzun yıllar burada irşat faaliyetlerinde bulunmuştur. Dolayısıyla Seyyid Ali'ye Harpûdî nisbesinin verilmesi onun ömrünün büyük bir bölümünü Harput'ta geçirmesi sebebiyledir.

## II. Risâle-i Beyân-i Tarîk-ı Nakşibendî

Seyyid Ali Efendi el-Harpûdî'nin "*Risâle Der Beyân-i Tarîk-ı Nakşibendî*" adlı risalesi kayıtlarda sehven Es'ad Ali Efendi Harpudî olarak geçmektedir.<sup>8</sup> Risalenin başındaki "Bi-hattı üstâdinâ ve Seyyidinâ ve Mevlânâ es-Seyyid Ali Efendî el-Harpûdî" ifadelerinden eserin müellifinin Seyyid Ali Efendi el-Harpûdî olduğunu anlıyoruz.

Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesinde, 05 Ba 658/1 arşiv numaralı elyazması nüshanın istinsah tarihi hicri 1088 (1676)dir. Ali b. Osman tarafından istinsah edilen nüsha Çaharkuşe siyah renkte meşin, ebru kâğıt kaplı mukavva bir cildin içinde bulunmaktadır. Keşideleri (söz başlarının üstü) kırmızı

<sup>6</sup> Tosun, age, s.280.

<sup>7</sup> Çelik, İbrahim Yılmaz, "Osmanlı Hâkimiyeti Süresince Diyarbakır Eyaleti Valileri (1516-1838)", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (Elazığ, 2000) sayı:1, c. 10, s. 233-287.

<sup>8</sup> [https://www.yazmalar.gov.tr/detay\\_goster.php?k=4764](https://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=4764) Erişim tarihi:28.04.2015, 09:58.

mürekkeple belirlenmiştir. Yazmanın boyutları, 205x145 dış; 150x85 iç'tir. Yazma 1a-5b varakları arasında yer almaktadır. Her sayfada 15 satır bulunan yazmanın yazı türü, nesih kırmısı kâğıt türü ise taç arma filigranlıdır.

Risalenin ikinci bir nüshası 10 Hk 19/03 arşiv numarasıyla Balıkesir İl Halk Kütüphanesinde mevcuttur. Risale, içinde yer aldığı mecmuanın 39b-49a varakları arasındadır. Kayıtlara eserin ismi “*Risale-i vird-i tarîkât-ı Nakşibendî*” olarak geçmiştir. Eserin müellifi hatalı bir şekilde İlyâs b. İsâ Nurbâhşî olarak yazılmıştır. Ayrıca risalede ki silsilede İlyâs b. İsâ’dan sonra birçok şeyhin isminin geçmesi bu eserin müellifinin İlyâs b. İsâ olmadığını göstermektedir. Kanaatimizce kütüphaneciler risalede yer alan silsilenin başında gördükleri ilk şahsı eserin müellifi olarak göstermişlerdir. Bu iki risalenin içerik olarak aynı olduğunu tespit etmiş bulunuyoruz. *Risale-i vird-i tarîkât-ı Nakşibendî* isimli ikinci risalenin son sayfasının yırtılmış olduğunu görüyoruz. Risalenin istinsah tarihi de mevcut değildir. Risalenin üçüncü bir nüshası ise “*Risale-i Nûrbahşîyye*” ismiyle Seyyid Açıkbâş Mahmud’a atfedilen Süleymaniye Kütüphanesi, H. Hayri-Abdullah Efendi Bölümünde 146 arşiv numarasıyla kayıtlı olup, 112b-117a varakları arasında bulunmaktadır. Nesih hatla yazılan risalenin her sayfasında 17 satır bulunmaktadır.

Bu risaleyi Hasan Basri Öcalan “Açıkbâş Mahmud Efendi ve Risale-i Nûrbahşîyyesi” isimli makalesinde çalışmıştır.<sup>9</sup> Öcalan, çalışmasında bu risaleyi tanıtarak risalenin Açıkbâş Mahmud’a ait olduğunu söylemektedir. Risalenin Açıkbâş Mahmud tarafından kaleme alındığını söyledikten sonra makalenin ilerleyen sayfalarında şu ifadelerle yer vermiştir: “Risalenin başında kırmızı mürekkeple es-Seyyid Mahmûd eş-şahir bi-Rûmiye (Urmiye) Şeyhi ed-Diyarbakrî –rahimehullâhu Teâlâ rahmeten vâsiaten dâimeten ibaresi yazılarak risalenin kime ait olduğu belirtilmiştir.”<sup>10</sup> Zannediyoruz ki Öcalan, “Mahmud” ismini karıştırmıştır. Çünkü makalesinin müellifi olarak tanıttığı Açıkbâş Mahmud Efendi ile bu zatın amcası ve Seyyid Ali’nin kardeşi olan ve Urmiye şeyhi olarak isimlendirilen Aziz Mahmud Efendi’nin ismi de Mahmud’tur. Risalenin başında geçen ifadelerle göre risalenin Açıkbâş Mahmud’a değil, Urmiye şeyhi olarak tanınan amcası Mahmud Urmevî’ye ait olması gerekmektedir. Ancak biz risalenin Mahmud Urmevî’ye de ait olmadığını düşünüyoruz. Risalenin başında müellif hakkında verilen bilgileri ihtiva eden ifadeler dikkatle incelenirse, nüshanın kaleme alındığı hattan farklı bir hatla ve farklı bir mürekkeple yazıldığı görülür. Bu ifadelerin nüshaya kırmızı mürekkeple daha sonraları eklenmiş olduğu fark edilecektir. Risalenin hattı ile kırmızı mürekkeple yazılan hattın farklılık gösteriyor olması da bu konudaki kanaatimizi güçlendirmektedir. Dolayısıyla bu risale ne Mehmed Şemseddin’in

<sup>9</sup> Öcalan, H. Basri, “Açıkbâş Mahmud Efendi ve Risale-i Nûrbahşîyye’si” *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı:15, 2008, s.363-378.

<sup>10</sup> Öcalan, age, s. 368.

dediği gibi Ahi Mahmud'a aittir<sup>11</sup> ne de Öcalan'ın ifade ettiği gibi Açıkbaz Mahmud'a aittir. Risalenin başındaki ifadelerin doğru olabileceğini düşünsek eserin Mahmud Urmevî'ye ait olduğunu söyleyebilirdik. Ancak bizim çalışmamıza konu olan “*Risâle Der Beyân-i Tarîk-ı Nakşibendî*” risalesinin istinsah tarihi (1088/1676) diğer nüshalardan öncedir. Risalenin başında aynı hat ve mürekkep ile ifade edildiği üzere risalenin Seyyid Ali Harputî'ye ait olduğu açıktır. Hasan Kamil Yılmaz da İslam Ansiklopedisi'nin “Açıkbaz Mahmud Efendi” maddesinde “*Risâle-i Nurbahşiyye*” isimli eserin Açıkbaz Mahmud'a ait olduğunu söylemektedir.<sup>12</sup> Abdurrezzak Tek ise Açıkbaz Mahmud'un eserleri arasında “*Risâle-i Nakşibendiyye*” ve “*Risâle-i Nurbahşiyye*” olarak iki farklı risâleden bahseder.<sup>13</sup> Hâlbuki bu bahsettiği iki risale aslında aynı risaledir.

Risalenin Seyyid Ali'ye ait olduğuna dair bizim düşüncemizi destekleyen en büyük iki emare vardır: Bunlardan birincisi, risalenin 1a varlığında yer alan risale hattı ve mürekkebiyle aynı tarzda olan müstensih Osman b. Ali tarafından “bi-hattı üstâdinâ ve Seyyidinâ ve Mevlânâ es-Seyyid Ali Efendi el-Harpûdî” ifadelerinin yazılmış olmasıdır. İkinci emare ise, silsilenin son halkasının Şeyh Seyyid Ahmed olmasıdır. Eğer risale Öcalan'ın iddia ettiği gibi Şeyh Mahmud Açıkbaz'a ait olsaydı silsilenin sonunda Şeyh Mahmud Açıkbaz, kendi amcası ve şeyhi olan Aziz Mahmud Efendi'yi silsilesine eklerdi. Eklememesi bu risaleyi Şeyh Ahmed'ten (Koca Baba) sonra şeyh olan oğlu Seyyid Ali'nin yazdığının en büyük delili sayılabilir.

#### A. Risalenin Tahlili

“*Risâle der Beyân-i Tarîk-ı Nakşibendî*” risalesi Nakşibendiyye ile Kübreviyye ve bunlardan ayrılan kol ve şubelerin silsilelerini ve evrâdını anlatmaktadır. Seyyid Ali Harpûdî önce Nurbahşiyye'nin silsilesini ve evrâdını yazmıştır. Daha sonra Kübreviyye Tarîkatı'nın silsilesini ve evrâdını açıklamış son olarak da Nakşibendiyye Tarîkatı'nın silsilesini ve evrâdını anlatmıştır. Bu tarikatların namaz, oruç ve Kur'an okumak ile ilgili nafil ibadetlerinden bahsedilmiştir. Nakşibendiyye tarikatinde seyr u sülûkün temel kaideleri olarak kabul edilen ve “kelimât-ı kudsiyye” diye isimlendirilen sekiz esas ve bunlara ilave üç esastan da bahsedilmektedir. *Risale*'de Farsça nazım şeklinde bu on bir esasın anlatıldığı bir şiir de bulunmaktadır. Çalışmamızda şiiri, Latin harflerle

<sup>11</sup> Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1333, c. I, s.14. Mehmed Şemseddin, eserin Açıkbaz Mahmud'dan sonra dergâhta ikinci sırada şeyh olan Ahi Mahmud'a ait olduğunu yazmaktadır.

<sup>12</sup> Yılmaz, Hasan Kamil, “Açıkbaz Mahmud Efendi”, TDVİA., İstanbul, 1988, c.1, s.332; Kara da bu risaleyi Açıkbaz Mahmud Efendi'ye atfetmiştir. Kara, Mustafa, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, Bursa büyükşehir Belediyesi, Bursa 2012, s. 385.

<sup>13</sup> Tek, Abdurrezzak, “Tekkeler Kapatılmadan Önce Nakşîliğin Bursa'daki Tarihi Süreci”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2007, c.16, s.1, s.211-240.

sunduk. Aynı zamanda şiiri dilimize tercüme ettik. *Risale* 'nin sonunda ise rabita hakkında bilgi verilmiştir.

### 1. Risalede Yer Alan Silsileler

Tasavvufta silsile, bir tarîkatta birbirine icazet veren mürşidlerin isimlerinin geçtiği zincir anlamına gelmektedir. Çoğu tarikatların kendisini Hz. Peygamber'e dayandırdığı bir silsilesi mevcuttur. Seyyid Ali Harpûdî, risalesinde Kübreviyye, Nakşibendiyye ve Nûrbahşiyye tarikatlarının farklı silsilelerine yer vermiştir. Risalede geçen silsileler sırasıyla şunlardır:

a.Seyyid Muhammed Nûrbahşî, Şah Şüca' Kirmanî, Yusuf Hayrânî, İsâ Nûrbahşî, Mevlânâ İlyas (Bâdâmyârî).

b.Necmuddîn Kübrâ, Abdu'l-Hay Giylânî, Mevlânâ İlyas (Bâdâmyârî).

c.Ebûbekir es-Siddîk, Selmân-ı Fârisî, Kâsım b. Ebûbekir es-Siddîk, Ca'fer Sâdık, Bâyezîd-i Bistâmî, Ebu'l-Hasen Harakanî, Ebu'l-Kasım Gûrganî, Hâce Ali Fârmedî, Yusuf Hemedânî, Abdülhâlık-ı Gucdüvânî, Ârif-i Rîvgerî, Mahmud İncîr-i Fağnevî, Ali Râmitenî, Muhammed Baba Simmâsî, Seyyid Emir Gülâl, Bahâeddin Nakşibendî, Alâeddin Attar, Nizâmeddin Hâmûş, Sa'deddîn Kâşgarî, Alauddîn Mektebdâr, Sun'ullah Kûzekünânî, Derviş Ahî Hüsrev Şâhî, Molla İlyas (Bâdâmyârî), Seyyid Muhammed (Bâdâmyârî), Seyyid Ahmed (Koç Baba).

d.Ebu'l-Kasım (Gûrganî), Mağribî, Ebu Aliyyi-i Kâtibî, Ebu Aliyyi-i Ruzbârî, Sırrî Sakatî, Ma'ruf Kerhî, Davud Tâî, Habîb-i Acemî, Hasan Basrî, Hz. Ali.

e.Ma'ruf Kerhî, İmam Ali Rıza, İmam Musa Kâzımî, İmam Ca'fer, İmam Muhammed Bâkır, İmam Ali Zeynelâbidîn, İmam Hüseyin, Hz. Ali.

Risalede geçen silsilelere baktığımızda Mevlânâ İlyas Bâdâmyârî'nin Nakşibendiyye ile birlikte Kübreviyye ve Nûrbahşiyye tarikatlarına da intisabı olduğunu görmekteyiz. Mevlânâ İlyas, bu üç tarîkatı da temsil etmiştir. Nitekim babası İsâ Nûrbahşî'ye intisabı sebebiyle Nûrbahşiyye koluna mensuptur. İsâ Nûrbahşî vefatına yakın oğlu Mevlânâ İlyas'ı Kübreviyye koluna mensup Şeyh Abdu'l-Hayy Giylanî'ye teslim etmiştir. Mevlânâ İlyas, Abdu'l-Hayy Giylanî'ye intisap ederek yanında hizmetinde bulunmuş ve buradan mezun olmuştur. Giylanî'de Mevlânâ İlyas'ı vefatından önce Nakşibendî olan Derviş Ahî Hüsrev Şâhî'ye teslim eylemiştir. Mevlânâ İlyas buradan da icâzet-i irşâd almışlardır.

Nakşibendiyye'nin Urmevî kolunun Seyyid Ahmed'in oğlu Mahmud Urmevî ile başladığını biliyoruz. Risale bize, Urmevî silsilesi üzerindeki Kübrevî etkisinin tarihi köklerini göstermektedir. Nakşibendiyye'nin Urmevî kolu, Kübreviyye'nin kolu olan Nûrbahşiyye'nin izlerini taşımaktadır. Bu izlerin sebebi de, Mevlânâ İlyas gibi kimi şeyhlerin her iki tarikata da intisap etmelerinden kaynaklanmaktadır.

Seyyid Muhammed Nûrbahş'dan sonra Nûrbahşîyye farklı düşünce ekollerinde temsil edilmiştir. Özellikle Seyyid Nûrbahş'ın mensuplarının birçoğu Safevîler döneminde Şîîliği benimsemiştir.<sup>14</sup>

## 2. Risalede Yer Alan Virdler

Tasavvufî bir terim olan vird, Arapça, su payı, ordu, gece ibadete ayrılan zaman dilimi, çok sayıda kuş, Kur'an'da her bir cüz, her gün rutin olarak okunması görev haline getirilen dua veya zikirler gibi çeşitli anlamları içeren bir kelimedir.<sup>15</sup> Vird kelimesinin çoğulu evrâddır. Evrâd, günlük düzenli bir şekilde belli zamanlarda yapılmalıdır. Her tarîkâtın kendine özgü bir evrâdı bulunmaktadır. “Virdi olmayanın vâridi olmaz” atasözümüz, bize virdle meşgul olmayanın kalbine ilahî feyz gelmeyeceğini anlatır. Risalemizde üç tarîkâtın virdine yer verilmiş ve sebepleri izah edilmiştir. Nitekim bu durum *Risale*'de: “Bu risâle oldur ki, tarîk-i Nakşibendiyye'nün virdlerin beyân ider ve icâzetlerin ve bu silsile-i şerîfdeki Nakşibendiyye virdlerinden gayri virdler cârî olunur ne sebep iledür ki Kübreviyye'nin ve Nûrbahşîyye'nin virdleri işlenür. Ve hâlâ üç tarîkin virdinden bu silsilede cârî olunur.”<sup>16</sup> şeklinde ifade edilmektedir.

### a. Nûrbahşîyye'nin Virdleri

Evrâd-ı fethiyyeden sonra “Lâ ilâhe illâ ente yâ Hayyu yâ Kayyûm”, “Lâ ilâhe illallâh” ve “Allâh, Allâh, Allâh” zikrine devam edilerek her birine bir miktar tayin edilmeksizin üç yüz sayısına tamamlanmalıdır. İşraktan sonra ve ikinci namazını kıldıktan sonra yüzer kere “Allahü Ekber” ve “Allâhümme salli alâ Muhammedin ve alâ âl-i Muhammedin ve sellim” denilmelidir. Yemekten önce şu dua okunmalıdır. “Allâhümme tayyib erzâkenâ ve hassin ahlâkanâ ve bârik lenâ fîmâ razektenâ ve'r-zuknâ hayran minhu bi-hurmeti seyyidi'l-evvelîn ve'l-âhirîn bi-rahmetike yâ erhame'r-râhimîn.” Yemek yedikten sonra da birkaç kere “El-hamdü lillâh”, “Allâhu Ekber”, “Allâh, Allâh, Allâh” ifadeleri söylenmelidir.

### b. Kübreverdiyye'nin Virdleri

Evrâd-ı Fethiyyedir ki sabah namazından sonra okunur ve “zîkr-i erre”dir ki zikir esnasında sâliklerin boğazından zîkr-i Hayy ve zîkr-i Hakk çıkar. Bu ses odun kesen bir bıçkıyı andırmaktadır.

### c. Nakşibendiyye'nin Virdleri

Sabah namazının sünnetin kıldıktan sonra yüz kere “Sübânallâhi ve bi-hamdihî sübhânallâhi'l-azîm ve bi-hamdihî estagfirullah” denir. Fethiyye'den

<sup>14</sup> Tosun, Necdet, “Nurbahşîyye”, *TDVİA*, İstanbul, 2007, c.33, s.248.

<sup>15</sup> Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ağaç Kitabevi Yay., İstanbul, 2009, s.702.

<sup>16</sup> Seyyid Ali, *Risâle Der Beyân-i Tarîk-ı Nakşibendî*, vr. 1b.

sonra Yasin sûresinden ve Saffat sûresinden bir aşır okunur. Sonrasında da Esmâü'l-Hüsnâ okunur. Ve bütün vakitlerde “La ilahe İllallah Muhammedün Rasûlullah” zikriyle meşgul olmak gerekmektedir.

### 3. Risalede Yer Alan Nafile İbadetler

Nâfile; ganimet malı, bağış, hibe, gerek olmaksızın yapılan anlamlarını ihtiva eden Arapça bir kelimedir. Farz ve vacipten fazla olarak yapılan ibadetlerdir. Nafile tasavvuf erbabı için büyük önem arz etmekle birlikte, hiçbir zaman farzın üzerinde tutulmaz.<sup>17</sup> Risâlede Nakşibendiyyenin virdleri arasında geçen nafile ibadetler, namaz, oruç ve Kur'an okumak ile ilgilidir. Vird, Allah'a yaklaşmak için belirli zamanda ve belli miktarda yapılan ibadet, dua ve zikri ifade eder. Bir tarîkatta bulunan müridin günlük yapması gereken zorunlu nafile ibadetler ve zikirlerdir. İcazet ise bir şeyi uygun ve makul görmek, izin vermek, müsaade etmek anlamlarına gelir ki tarîkatta müridin yapması halinde kendisine sevap getireceği amellerdir.

#### a. Nafile Namazlar

- İşrak namazı dört rekâttır. Bunun iki rekâtı virddir iki rekâtı da icâzettir.
- İki rekât istihare namazı kılmaz icazettir.
- Dört rekât Duhâ namazı kılmak virddir, sekize dek kılmak ise icâzettir.
- Zevâl namazı dört rekât kılmak icâzettir.
- Akşam namazından sonra on iki rekât evvâbîn namazı kılmak virddir.
- Gecenin üçte birinde kalkıp on iki rekât teheccüd namazı kılmak virddir.

#### b. Nafile Oruçlar

Nafile olarak tutulması gereken oruçlar bütün tarîklerin virddir. Mürid terk ederse âsi-i tarîkat olur, işlerse ehl-i vird olur sevabını alır. Bu oruçlar şunlardır:

-Recep ayının tamamında oruç tutmaya gayret edilmelidir. Üç günden fazla yemeye icazet yoktur.

- Şaban ayının yarısına kadar oruç tutulur yarısına kadar da yenilir.
- Ramazan ayından sonra Şevval ayında altı gün oruç tutmak virddir.
- Zilhicce ayının ilk dokuz günü oruç tutmak virddir.
- Muharrem ayının dokuzuncu ve onuncu günleri oruç tutmak virddir.
- Haftanın Pazartesi ve Perşembe günleri oruç tutmak virddir.
- Eyyâm-ı biyz orucu yani kameri ayların on üçü, on dördü ve on beşi oruç tutmak virddir.

#### c. Kur'an Okumak İle İlgili Virdler

- Öğle namazından sonra sûre-i Tebâreke okumak virddir.

---

<sup>17</sup> Cebecioğlu, age, s.460.

-İkinci namazından sonra sûre-i Amme virddir.

-Evvâbînden sonra Secde sûresini okumak virddir.

-Yatsı namazına dek Kur'an okumak icazettir ve yatsı namazından sonra yine Tebâreke sûresini okumak virddir.

#### **4. Risâlede Yer Alan Nakşî Yolunun Tasavvufî Terbiyede Takip Ettiği Temel Esaslar**

Tasavvufî terbiye ile insan ham vasıflarından kurtularak kâmil insan hüviyetine ulaşabilir. Nakşilikte tasavvufî eğitim sürecinde takip edilmesi gerek temel esaslar vardır. Bu esaslara riayet manevi terbiyenin gerçekleşmesinde müstesna bir ehemmiyete haizdir. Risâlede yer alan Abdülhâlık-ı Gucdüvânî Hazretleri'nin tespit etmiş olduğu sekiz prensip vardır. Bunlara ilave üç prensipten de bahsedilmiştir. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

**a. Hûş der dem:** Her alınıp verilen nefeste manen uyanık olmak, Allah'tan gâfil olmamaktır. Allah ile beraberlik kalbe huzur bahşeder. Bu huzur sayesinde insanın hâl ve tavırlarında düzelme görülür.

**b. Nazar ber kadem:** Gözün ayakucuna bakmasıdır. Sâlik yolda ayaklarının ucuna bakarak yürümelidir. Çünkü gereğinden fazla mâsivâ ile meşguliyet kalbî huzuru dağıtır. Hak ile araya perde girmesine sebep olur. Nitekim göz nereye bakarsa, gönül de oraya akar. Bu sebeple sâlik, tevâzu ehline yakışan edeb ve üslûb ile mümkün olduğunca ayakucuna bakarak yürümeli, diğer zamanlarda da bakışlarına dikkat ederek gözü haramlardan korumalıdır.

**c. Sefer der vatan:** Her adımda Hakk'a yürümektir. Manevi seferdir. Sâlik hiçbir zaman içinde bulunduğu manevi hâli yeterli görmemelidir. Her zaman daha güzel bir hâle ulaşmaya gayret göstermelidir. Kötü huylarını terk ederek iyi huylar kazanmaya çalışmalıdır.

**d. Halvet der encümen:** Halk içindeyken bile Hakk ile beraber olmaktır. Yani sâlik zâhirde insanlarla birlikte iken bâtınen Allah ile beraberdir. Bu sayede hem etrafına hissettirmeden Rabbiyle beraberliğini sürdürmüş hem de beşeri hayatın gerekliliklerini aksatmamıştır. Kur'an-ı Kerim'de bu kalbî dirayete sahip kullardan şu şekilde bahsedilir. "Onlar, ne ticaretin ne de alışverişin kendilerini Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan ve zekât vermekten alıkoymadığı kimselerdir. Onlar kalplerin ve gözlerin allak bullak olduğu bir günden korkarlar."(en-Nûr,37) "El kârda, gönül yârda" kelâm-ı kibârı da bu durumu en güzel biçimde özetlemektedir.

**e. Yâd-kerd:** Kalbin zâkir hale gelmesidir. Nefy ü isbât yoluyla (Lâ ilâhe illallâh zikriyle) kalpte bir nevi put hâline gelmiş bulunan bütün mâsivâ kirleri çıkarıldıktan sonra, yegâne maksudun Allah olduğu fikri kalpte sabitlenir.

**f. Bâz-geşt:** Matlup ve maksudun ancak Allah rızası olmasıdır. Sâlik nefy u isbât zikrinden sonra “Allah’ım maksudum da sensin matlubum da senin rızandır” der. Bu sayede, yapılan zikrin manası tekit edilerek tevhit sırrının kalpte yerleşmesi sağlanır.

**g. Nigâh-dâşt:** Nefsânî ve şeytani havâtırdan korunmaktır. Sâlik Hakk’ın tecelligâhı olan kalbini menfi havâtırdan ve fasit fikirlerden muhafaza etmelidir.

**h. Yâd-dâşt:** Kendini daima Allah’ın huzurunda bilmektir. Sâlik ihsan duygusunu, yani Allah’ın kulunu her an görmekte ve her hâlini bilmekte olduğu şuurunu hiçbir zaman kaybetmemelidir. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de şöyle buyrulur: “Ant olsun, insanı biz yarattık ve nefsinin kendisine fısıldadıklarını da biliriz. Biz ona şah damarından daha yakınız.” (el-Kâf,16) Bu duyguya sahip sâlik günahlara karşı zırhlanmışır.

**i. Vukûf-i zamânî:** Her geçen ânın muhasebesini yapmak ve zamanı iyi değerlendirmektir. Sâlik içinde bulunduğu vaktin kıymetini iyi bilmelidir. Faydasız şeyleri terk ederek zamanını en kıymetli şeylere hasretmelidir. Başka bir ifade ile vukûf-i zamânî, sâlikin kendi hâlinde haberdar olmasıdır. Sık sık nefis muhasebesi yaparak huzurda geçirdiği ânına ve hâline şükretmeli, gaflet içerisinde olduğu zamanlara da tövbe etmelidir.

**j. Vukûf-i adedî:** Zikrin adedine dikkat ve riayet etmektir. Mürşid-i kâmil-ler sâlikin manevî haline göre belli sayıda, tabir câizse belli dozajda zikir verirler. Bu sayede sâlik, mürşidin verdiği ölçüye ve sayıya riayet ederek zikir esnasında dikkatini dağıtmamış olur.

**k. Vukûf-i kalbî:** Kalbin daima zikr-i ilâhî ile meşgul olmasıdır. Bu, ihsan duygusunun daimî bir şuur haline gelmesi demektir. Sâlik zikrederken dikkatini kalbe yöneltilmelidir. Zikir, kalbe inmeyen sadece ağızda söylenen kuru lafız olmamalıdır. Zira zikirden murat, kalbin zikredilenden haberdar olmasıdır.

### III. Risalenin Metni

[1a] Risâle der beyân-ı tarîk-i nakşibendî bi-hattı üstâdinâ ve seyyidinâ ve mevlânâ es-Seyyid Ali Efendî el- Harpûdî (rahmetüllâhî aleyh).

Bismillâhirrahmânirrahîm.

[1b] El-hamdü lillâhî Rabbi’l-âlemîn, ve’s-salâtü ve’s-selâmü alâ hayri halkihî Muhammedin ve âlihî ecmaîn. Bu risale oldur ki, tarîk-i Nakşibendiyye’nin<sup>18</sup> virdlerin beyân ider ve icâzetlerin ve bu silsile-i şerîfdeki Nakşibendiyye virdlerinden gayri virdler cârî olunur ne sebeb iledür ki

<sup>18</sup> Muhammed Bahâuddin Nakşibend’e (ö.791/1389) nisbet edilen Nakşibendiyye tarikatı, İslâm dünyasının en yaygın ve etkili tarikatlarından birisidir. Tarikatın kurucusu olarak olarak Bahâeddin Nakşibend’in adı zikredilse de esas kurucusun Abdülhâlik Gûcdavânî olduğu belirtilir. Zira Gûcdüvânî kendisine nisbet edile Hâcegân tarikatı için sekiz prensip vaz etmiş, iki asır sonra aynı silsileden Bahâeddin Nakşibend bu sekiz prensibe üç prensib daha ilave etmiştir. Böylece tarikatın ana silsilesi Hâcegân yerine Nakşibendiyye adıyla anılmaya başlanmıştır. Bkz. Algar, Hamid, “Nakşibendiyye”, *TDVİA.*, İstanbul, 2006, c.32, ss.335-342.

Kübreviyye'nin<sup>19</sup> ve Nûrbahşîyye'nin<sup>20</sup> virdleri işlenur ve hâlâ üç tarikin virdinden bu silsilede cârî olunur. Evvelâ Nûrbahşîlerin sebebi ve virdlerin beyan idelum. Sebeb oldur ki Hazreti Mevlânâ İlyâs babaları şeyh İsâ Nûrbahşîdur ki tarîkleri varub hâce Yusuf Hayrânîye ve Şah Şüca' Kirmanî'ye ve Seyyid Muhammed Nûrbahşîye<sup>21</sup> gider evvel Molla İlyâs hazretleri (rahimehullah) babaları olan Şeyh İsâ Nûrbahşî'ye hizmet edüb bu şerh olunan virdlere andan me'zun olmuşlardır. Ol virdler budur ki zikr olunur. Evvelâ evrâd-ı fet-hiyyeden<sup>22</sup> sonra birkaç kerre “Lâ ilâhe illâ ente yâ Hayyu yâ Kayyûm” ve birkaç kerre “Lâ ilâhe illallâh” ve birkaç kere dahi “Allâh, Allâh, Allâh” diye tâ ki yüz tamam ola ve her birine bir mikdar ta'yîn etmek lazım degildir. Amma üç yüz olmak lazımdır her kangısı biri birinden ziyâde ola câyizdür. Ve işrakdan sonra “Allahü Ekber” ve yüz kerre dahi “Allâhümme sallî alâ Muhammedin ve alâ âl-i Muhammedin ve sellim” diye ve Asr namazın kıldıkdan sonra yine yüz kerre “Allahü Ekber” ve yüz kere dahi “Allâhümme Sallî alâ Muhammedin ve alâ âl-i Muhammedin ve sellim” diye ve ta'âm hazır oldukda

[2a] evvel bu du'âyı okuya “Allâhümme tayyib erzâkenâ ve hassin ahlâkanâ ve bârik lenâ fimâ razektenâ ve'r-zuknâ hayran minhu bi-hurmeti seyyidi'l-evvelîn ve'l-âhirîn bi-rahmetike yâ erhame'r-râhimîn.” Ve ta'âmı yedükden sonra cemaât çok oldukda birkaç kere “El-hamdü lillâh” ve birkaç

<sup>19</sup> Necmeddîn-i Kübrâ'ya (ö. 618/1221) nisbet edilen bir tarikat. Kübreviyye, Yeseviyye ve Hâcegân (Nakşibendiyye) ile birlikte Orta Asya kökenli üç büyük tarikatın biridir. 580/1184 yılında teşekkül etmeye başlayan bu tarikat Hârizm merkezli olarak Orta Asya'dan Afganistan, Hindistan, Çin, Güneydoğu Asya, İran, Irak, Suriye ve Anadolu'ya kadar geniş bir alanda yaygınlık kazanmıştır. Bkz. Algar, Hamid, “Necmeddîn-i Kübrâ”, *TDVİA.*, İstanbul, 2006, c.32, ss.498-500.

<sup>20</sup> Kübreviyye'nin Seyyid Muhammed Nûrbahş'a (ö. 869/1464) nisbet edilen bir kolu. Nurbahşîyye'de seyr u sülûkün en önemli unsurlarından biri Kübrevî şeyhi Seyyid Ali Hemedânî'nin derlediği Evrad-ı'l-Fethiyye'nin okunmasıdır. Bugün özellikle Pakistan'ın kuzey bölgelerinde ve bazı büyük şehirlerinde Nurbahşîyye mensuplarının bulunduğu bilinmektedir. Ancak bunlar tarikatın çok mezhep olarak algılanmaktadır. Bkz. Tosun, Necdet, “Nurbahşîyye”, *TDVİA.*, İstanbul, 2007, c.37, ss.248-249.

<sup>21</sup> Nurbahşîyye tarikatının kurucusu olan Seyyid Muhammed Nurbahş 795'te (1393) İran'ın Kuhistan bölgesindeki Kâin kasabasında doğdu. Gençliğinde dinî ilimleri tahsil etmek için Herat'a gitti. Daha sonra Huttalân'a geçerek Kübrevî şeyhi Hâce İshak Huttalânî'ye intisap etti ve onun en seçkin müridlerinden biri oldu. Huttalânî'nin müridlerinden birinin rüyasında bir nurun Seyyid Muhammed'e indiğini ve ondan diğer müridlere yayıldığını gördüğü, bunun üzerine Huttalânî'nin ona “Nûrbahş” (ışık saçan, aydınlatan) lakabını verdiği, Seyyid Muhammed bu rüyayı kendisinin mehdî olduğu şeklinde yorumladığı, şeyhinin de onun bu yorumunu desteklediği kaydedilmektedir. Bazı kaynaklara göre ise kendisini, mehdî olduğuna inandıran kişi şeyhi Huttalânî'dir. Hayatının son dönemini geçirdiği Rey'in Sülûkân köyünde 14 Rebîülevvel 869'da (14 Kasım 1464) vefat etmiştir. Tarikatın yayılmasını gerçekleştiren en önemli halifeleri oğlu Kâsım Feyzbahş ile Muhammed b. Yahyâ el-Lâhicî'dir. Bkz. Tosun, Necdet, “Nurbahşîyye”, *TDVİA.*, İstanbul, 2007, c.37, ss.248-249.

<sup>22</sup> Seyyid Ali Hemedânî'ye ait bir evrad kitabıdır. Evrad-ı Fethiyye istiğfardan sonra kelime-i tevhid, sübhânallah, hasbünallah ve salavât ile başlayan pek çok zikir ve tesbîhi ihtiva etmektedir.

kerre “Allâhu Ekber” ve birkaç kere dahi “Allâh, Allâh, Allâh” diye Nûrbahşî’den ahz olunan virdler budur ki zikr olundu. Ve Mevlânâ İlyâs Hazretlerinin babaları vefat zamanında oğlu İlyâs’ı iletüb Şeyh Abdu’l-Hayy Giylanî’ye teslim eylemişlerdir. Şeyh Abdu’l-Hayy Giylânî hazretlerinin tarikleri tarîk-i Kübreverdiyye’dir. Necmuddîn Kübrâ’ya<sup>23</sup> varur ve Molla İlyas’ın Şeyh Abdu’l-Hayy Hazretlerine hizmet idub me’zûn olduğu virdler budur ki zikr olunur. Evvelâ evrâd-ı Fethiyyedir ki sabah namazından sonra okunur ve zikr-i erre<sup>24</sup> dir ki tevhid itdükleri zamanda sâliklerin boğazından zikr-i Hayy ve Hakk didiği zamanda bıçku avazı gibi bir sadâdır ki çıkar Kübreverdiyye’den ahz olunan ancak bunlardır. Ve Şeyh Abdu’l-Hayy Giylânî vefat zamanında Mevlânâ İlyas’ı getirüb Nakşibendiyye olan Hazret Derviş Ahî Hüsrev Şâhî’ye teslim eylemişlerdir. Ve ânlardan kemâle erişüb icâzet-i irşâd almışlardır. Bu fasl tarîk-i Nakşibendiyye’nin virdlerin bildirir ol sabah namazının sünnetin kıldıkdan sonra yüz kere diye ki “Sübhânallahi ve bi-hamdihî sübhânallahi’l-azîm ve bi-hamdihî estağfirullah”.

[2b] Ve fethiyyeden sonra Sûre-i Yâsîn ve ve’s-Sâffât’dan bir asr ve Esmâ’illâh okuya. Ve işrak dört rek’at kıla iki rek’atı virddir ve ikisi icazettir. Ve iki rek’at dahi istihâre kıla bu dahi icazettir ve dört rek’at salat-ı duhâ virddir ve sekize dek icazettir ve zevâl namâzı dört rek’at icazettir ve zuhr namazından sonra sûre-i Tebâreke okumak virddir. Ve asr’dan sonra sûre-i Amme virddir. Ve asr’dan mağribe dek teftiş eyleye göre ki evkâtını sabahdan beru agâhlıkla geçmiş ise şükr eyleye yine kendü zikrine meşgul ola eğer gaflet ile geçmiş ise birkaç kerre istiğfâr idüb yine zikr mâ’hûdesine meşgul ola ve mağribden sonra on iki rek’at evvâbîn namazı virddir ve yirmi rek’ata dek icazettir ve evvâbînden sonra “Elif Lâm Mîm” secde-i<sup>25</sup> okumak virddir ve i’sâyê dek Kur’an okumak icazettir ve i’sâdan sonra yine Tebâreke okumak virddir. Ve yatub gecenin sülüsü kalkdukdan sonra ya ziyade ya noksan kalub on iki rek’at teheccüd namazı kılmak virddir. Teheccüdden sonra Kur’an’a veya zikre meşgul ola ve bidarlığa sa’ îleye eğer uykudan çok cefâ çekse başın yere koyub tâ sabah olunca yatmak icâzettir. Ve cümle evkâtta “La ilahe İllallah Muhammedün Rasûlullah” zikrine meşgul ola. [Ve bu tarîkde “Lâ ilâhe İllallah Muhammedün Rasûlullah” demek vechi oldur ki Nakşibendîlerin nisbeti

<sup>23</sup> Kübreviyye tarikatının kurucusudur. İsm-i âlileri Ahmed b. Ömer el-Hayûkî, lakab-ı âlileri Kübrâ’dır. Necmeddin Kübrâ 539/1145 tarihinde Harzem’e bağlı el-Huyuf köyünde dünyaya gelmiştir. Kübreviyye tarikatına adını veren Kübrâ lakabı, Kur’an’da haşır gününü simgeleyen “et-tâmmetü’l-kübrâ” (en-Nâziât 79/34) ifadesinin kısaltılmış şeklidir. Necmeddin adıyla birlikte bu lakabın ona üstün zekâsı ve giriştiği ilmî tartışmalarda kesinlikle galip gelmesi sebebiyle gençliğinde hocası tarafından verildiği kaydedilmektedir. Necmeddin-i Kübrâ, Moğollar’ın 618 (1221) yılında Hârizm’in merkezi Gürgeç’te gerçekleştirdikleri katliam sırasında 89 yaşlarında iken şehit edildi. Kabr-i şerifleri Harzem’dedir. Bkz. Algar, Hamid, “Necmeddin-i Kübrâ”, *TDVİA.*, İstanbul, 2006, c.32, ss.498-500.

<sup>24</sup> Arapça-Farsça, “bıçkı zikri” demektir. Buna “zikr-i minşârî” de denir. Zikir sırasında hançereden odun kesen bıçkıyı andırır gibi ses geldiği için, bu türe “bıçkı zikri” denmiştir. Cebecioğlu, age., s.730.

<sup>25</sup> Secde Sûresi.

külliyesi Hazret-i Ebubekir'e (Radıyallâhu anh) varur ve Hazret Ebubekir tamam ömründe bir kerre “Lâ ilâhe İllallah Muhammedün Rasûlullah” sözü zikr eylemiştir ve hem bu ayet-i şerifeyle istidlâl eylemişlerdir “Ya Eyyühellizine âmenû âminû billahî ve Rasûlih” el-âyet] Buna Yâd-Kerd<sup>26</sup> derler Yâd-Kerd ân ki saliki agâh her zaman “La ilâhe İllallah” bizebân yâ bidil behr dû tarik muttasıl gûyed ez sırrı tahkik. Ve bu zikirden sonra Bâz- geşt<sup>27</sup> eyleye ki bu zikrin akîbince kalbde lazımdur.

[3a] Bâz-geşt<sup>28</sup> ân budur ki her bârı az pey zikirdir hayâl-i ârı ki Hüda yâz zikri maksudum. Tûyi ve hem rızayı tûbûdem. Tâ şod nef-i cümle hâtırha. Zikr-i halis şudur gayri Hüdâ. Bunlar binâ-yı Nakşibenddür ve bundan sonra oruçları beyân eder ki değer olunur cümle tarîklerin virdidir. Evvelâ Recep ayını bi't-tamam dutub üç günden ma'ada yiyilmeye icazet yoktur. Şaban'ın nısf-ı ulâ dutla ve nısfı ukrâ yiyilür ve Ramazan-ı şerifden sonra altı gün virddir ve Zilhiccenün dokuz günü virddir ve Muharrem'in dokuzuncu ve onuncu günü virddir ve Cum'a ayların Dû-Şenbe<sup>29</sup> ve Penc-Şenbe<sup>30</sup> eyyâm-ı biyz ki ayın on üçü ve on dördü ve on beşidir. Bu zikr olunan oruçlar cümlesi virddir. Ve vird manası oldur ki eğer mürîd ânı bi andır terk ederse âsi tarikat olur ve icazet manası oldur ki eğer mürîd ânı işlerse ehl-i vird sevabın bulur ve eğer terk eder ise Lâ bâ'id bu silsile-i şerif tarîk-i Nakşibendiyye-i bildirir kimden kime ta Hazret-i Risâlet-i Penâh'a varıncaya dek evvelâ ola ki tarîk-i Nakşibendiyye'nin nisbet-i külliyesidir ki Hazreti Ebûbekir Sıddîk'a varır (Radıyallâhu anh) ânı zikr edelim andan sonra nisbet-i cüz'iyeleri ki Hazreti Ali'ye varır (Radıyallâhu anh) ânı zikr edelim ve nisbet külliye budur ki zikr olunur evvelâ evvelâ Hazreti Şeyh Ahmed -kuddise Sırruhû-<sup>31</sup> babaları olan Hazreti Seyyid Muhammed 'den<sup>32</sup> almışlardır ve ânlar Hazreti Molla İlyâs'dan<sup>33</sup>

<sup>26</sup> Kalbin zâkir hâle gelmesi.

<sup>27</sup> Her alınıp verilen nefeste mânen uyanık bulunmak.

<sup>28</sup> Matlûb ve maksûdun ancak Allah rızâsı olması.

<sup>29</sup> Pazartesi.

<sup>30</sup> Perşembe.

<sup>31</sup> Şeyh Ahmed Seyyid Muhammed Badâmyârî'nin oğlu ve halifesidir. Koç Baba veya Koçağa diye bilinir. Şeyh Seyyid Ahmed 1016/1607 yılında vefat etmiş olup kabri Urmiye'dedir. Bkz. Necdet Tosun, age, s.280.

<sup>32</sup> Mevlânâ İlyas Bâdâmyârî'nin oğludur. Bazı kaynaklara göre de akrabasıdır. Seyyid Muhammed Badâmyârî olarak ma'ruftur. Nakşibendî tarikatının önde gelen meşâyihından biridir. İran'ın Azerbaycan eyaletindeki Urmiye'de doğmuştur. Urmevî şeyhi olarak bilinir. Mevlânâ İlyas Badâmyârî'nin halifesidir. XVII. yüzyılda yaşamış olan Badâmyârî'nin doğum ve ölüm tarihi hakkında kesin bilgi bulunmamaktadır. Bkz. Hamid Algar, Nakşibendilik, İnsan Yay., İstanbul, 2007, s.181; aynı müel., “Nakşibendiyye”, TDVİA., İstanbul, 2007, c.32, s.336.

<sup>33</sup> Mevlânâ İlyas Bâdâmyârî olarak bilinir. Gâvrûd'da doğmuştur. Hüsrevşâhî'nin halifesidir. Nakşibendî'ye gelmeden önce iki tarikata intisabı vardır. Mevlânâ İlyas babası Şeyh İsâ Nurbahşî'ye intisap ederek Nurbâhşî silsilesine katılmıştır. Babasının vefatından sonra da Kübrevî şeyhi Abdülhayy Giylânî'ye intisap etmiştir. Mevlânâ İlyas, 965/158 tarihinde Bâdâmyâr'da vefat etmiş ve buraya defnedilmiştir. Bkz. Algar, age, s.177.

[3b] ve ânlâr Hazret-i Dervîş Ahî Hüsrev Şâhî'den<sup>34</sup> [ ve Hazret-i Dervîş Ahî Hüsrev Şâhî Üveysîdir. Hâce Ubeydullah'dan ve Hâce Ubeydullah Hazretleri Ya'kub Çerhî'den almuşlardır ve ânlâr Hazret Bahâeddîn Nakşibendî'den almuşlardır zikr olunsâ gerek] ve ânlâr Mevlânâ Sun'ullah Kûzekünânî'den<sup>35</sup> ve ânlâr Mevlânâ Alâuddin Mektebdâr'dan<sup>36</sup> ve ânlâr Mevlânâ Sa'deddin Kâşgarî'den<sup>37</sup> ve ânlâr Mevlânâ Nizâmeddin Hâmûşî'den<sup>38</sup> ve ânlâr Hâce Alâeddin-i Attâr'dan<sup>39</sup> ve ânlâr Hâce Bahâeddin Nakşibendî'den<sup>40</sup> [ve Hâce Bahâeddin Hazretleri bu nisbetle dahi Üveysîdir. Hâce Abdülhâlîk Gucdüvânî'den] ve ânlâr Seyyid Emir Gülâl'den<sup>41</sup> ve ânlâr Hâce Muhammed

<sup>34</sup> Hüsrev Şâhî, Seyyid Muhammed Nûrbahş'ın müridi Bâyezîd Halhalî'nin bağluları arasındaydı. Nûrbahş kendisini Mehdî ilan edince, Halhalî onunla ilgisini kesti ve kendi bağlılarını dağıttı. Bunun üzerine Hüsrev Şâhî, bağlılığını Kûzekünânî'ye nakletmiştir. Kûzekünânî'nin halifelerindendir. Nakşibendîler için kural olan hafî zikir yerine ilk intisabından edindiği cehrî zikri uygulamaya devam etmiştir. Hayatının son dönemlerini kendi köyü Hüsraşah'da geçirmiştir. Vefat tarihi bilinmemektedir. Bkz. Algar, age, s.177.

<sup>35</sup> Sun'ullah Kûzekünânî 856/1452 senesinde Tebriz yakınlarındaki Kuzekan'da doğdu. Abdurrahman Câmî'nin talebesidir. Câmî, mensuplarından Tebrizli Sun'ullah Kûzekünânî'yi seyr u sülûkünü tamamlaması için Mevlânâ Alâeddin Mektebdâr'a göndermiştir. Şeyh, Sultan Yakub zamanında Tebriz'e gelerek burada kurduğu tekkesinde Nakşibendî yolunu yaymaya başladı. Hayatının sonuna kadar Tebriz'de yaşayarak 929/1523'te vefat etmiş, Surhab'da defnedilmiştir. Bkz. Algar, age, ss.174-177.

<sup>36</sup> Kaynaklarda Mevlânâ Alâeddin Âbîzî (Mektebdâr) olarak geçmektedir. Kuhistân'ın Âbîz köyünde doğmuştur. Nakşibendî şeyhi Sa'deddin Kâşgarî'ye intisap etti. Onun önde gelen müridlerindendir. Âbîzî birçok mürid yetiştirmiştir. Öğretmenlik yaptığı için kendisine "Mektebdâr" lakabı verilmiştir. Yetmiş üç yaşında iken h.892/1487 senesinde vefat etmiştir. Herat'ta şeyhi Sa'deddin Kâşgarî'nin yanında medfundur.

<sup>37</sup> Nisbesinden Kâşgar'da doğduğu anlaşılmaktadır. Ticaretle uğraşan bir ailenin çocuğu olup medrese tahsilini tamamladıktan sonra Nakşibendî şeyhi Nizâmeddin Hâmûş'a intisap etti. Hâmûş, çoğunlukla Semerkant'ta yaşadığına göre ona burada intisap etmiş olmalıdır. Uzun yıllar şeyhinin sohbetinde bulundu ve ona hizmet etti. Nakşibendiyye, Herat'a Nizâmeddin Hâmûş'un halifesi Sa'deddin-i Kâşgarî tarafından götürülmüş ve tarikat böylece ilk defa anayurdu Orta Asya'nın sınırları dışına çıkmıştır. Kâşgarî, Buhara ve Semerkant'tan sonra Herat'ın da önemli bir Nakşibendî merkezi olmasını sağladı. Sa'deddin-i Kâşgarî 7 Cemâziyelâhîr 860 (13 Mayıs 1456) tarihinde Herat'ta vefat etti ve buraya defnedildi. Bkz. Tosun, Necdet, "Sa'deddin Kâşgarî", *TDVİA.*, İstanbul, 2008, c.35, ss.391-392.

<sup>38</sup> Muhtemelen Semerkant'ta doğdu ve orada yetişti. Bahâeddin Nakşibend'in halifelerinden Alâeddin Attâr'ın on müridi içerisinde en meşhurlarındandır. Sükût ve istiğrak halî galip olduğu için "Hâmûş" (suskun) lakabıyla tanınmıştır. Semerkant'ta yaşayan Nizâmeddin, bir ara bu şehre gelen Alâeddin Attâr ile görüşüp kendisine intisap etti. Seyr u sülûkünü onun yanında tamamladı. Taşkent'te doksân yaşlarında vefat eden Nizâmeddin Hâmûş'un kaynaklarda ölüm tarihi kaydedilmemiştir. Dârâ Şükûh ve ondan naklen geç döneme ait bazı kaynakların verdiği 7 Cemâziyelâhîr 860 (13 Mayıs 1456) tarihi halifesi Sa'deddin-i Kâşgarî'nin vefat tarihidir. Nizâmeddin, Uluğ Bey'in öldürüldüğü tarih olan 853'e (1449) yakın bir tarihte vefat etmiş olmalıdır. Nizâmeddin Hâmûş'un Nakşibendiyye'nin seyr-ü sülûk adabına dair küçük bir risalesi günümüze ulaşmıştır (Risâle der Beyân-ı Tarîk- ı Nakşibendiyye, Süleymaniye Ktp., Âşir Efendi, nr.443, vr.153b- 154a).

<sup>39</sup> Muhammed b. Muhammed el-Buhârî (ö. 802/1400).

<sup>40</sup> Hâce Muhammed b. Muhammed el-Buhârî (ö. 791/1389).

<sup>41</sup> Seyyid Emir Gülâl b. Emir Hamza (ö. 772/1370).

Baba Simmâsî'den<sup>42</sup> ve ânlr Hâce Ali Râmitenî'den<sup>43</sup> ve ânlr Hâce Mahmud İncîr-i Fağnevî'den<sup>44</sup> ve ânlr Hâce Ârif-i Rîvgerî'den<sup>45</sup> ve ânlr Hâce Abdülhâlık-ı Gucdüvânî'den<sup>46</sup> [ve Hâce Abdülhâlık Gucdüvânî Üveysidirler Hızır Aleyhi's-selamdan] ve ânlr Hâce Yusuf Hemedânî'den<sup>47</sup> ve ânlr Hâce Ali Fârmedî'den<sup>48</sup> ve ânlr Şeyh Ebu'l-Kasım Gûrganî'den<sup>49</sup> ve ânlr Şeyh Ebu'l-Hasen Harakanî'den<sup>50</sup> ve ânlr Sultanü'l-Ârifin Bâyezîd-i Bistâmî'den<sup>51</sup> ve ânlr İmam Ca'fer Sâdik'dan<sup>52</sup> [ve Ca'fer Sadık'ın bu nisbeti dahi İmam Muhammed Bâkır'adır ki babalarıdır zikir olunur inşaallah] ve ânlr Kâsım b. Ebûbekir es-Sıddîk'dan<sup>53</sup> ve ânlr Hazret-i Selmân-ı Fârisî'den<sup>54</sup> ve ânlr Hazreti Ebûbekir es-Sıddîkdan rıdvânüllahi Teâla aleyhim ecmain ve ânlr Hazret Risalet Penah Sallâllâhu aleyhi ve sellemden ve Şeyh Ebu'l-Kasım'ın<sup>55</sup> bu nisbeti dahi Şeyh Mağribî'den ve ânlr Ebu Aliyyi-i Kâtibi'den Ebu Aliyyi-i Ruzbârî'den<sup>56</sup> ve ânlr Sırrı Sakatî'den<sup>57</sup> ve ânlr Ma'ruf Kerhî'den<sup>58</sup> ve ânlr

<sup>42</sup> Muhammed Baba Simmâsî (ö.755/1354).

<sup>43</sup> Ali Râmitenî hicrî 715/1316 senesinde vefât etmiştir.

<sup>44</sup> Mahmud İncîr-i Fağnevî (ö.715/1315 veya 717/1317).

<sup>45</sup> Ârif-i Rîvgerî (ö.715/1315).

<sup>46</sup> Abdülhâlık-ı Gucdüvânî Vefât tarihiyle ilgili 1179'dan 1220'ye kadar farklı rivayetler vardır.

<sup>47</sup> Yusuf Hemedânî, Bâmeîn kasabasında 22 Rebîulevvel 535 ( 4 Kasım 1140) tarihinde vefât etti.

<sup>48</sup> Ali Fârmedî (ö.477/1084-85).

<sup>49</sup> Ebu'l-Kasım Gûrganî (ö. 450/1058 veya 469/1077).

<sup>50</sup> İsmi âlileri Ali b. Ca'fer'dir. Hicrî 425 senesi Aşure günü (11 Aralık 1033) vefât etmiştir. Kabr-i şeriflerinin Harakan kasabasında olduğu rivayet edilir.

<sup>51</sup> Lâkablari "Sultânü'l-ârifin"; ism-i âlileri "Tayfûr b. İlsâ b. Âdem b. Sürûşân" ; künyeleri "Bâyezîd"dir. Hicrî 234/ 848 senesinde vefât etti. İran'ın Bistâm kasabasında sâde ve mütevâzî bir türbesi, muhtelif yerlerde de makamları vardır. Bkz. Topbaş, Osman Nûri, Altın Silsile, Altınoluk Yay., İstanbul, 2012, ss.215-235.

<sup>52</sup> Ebû Abdillâh Ca'fer b. Muhammed el-Bâkır b. Alî Zeynil'âbidîn. Hicrî 148/765 senesinde Medine'de vefât etti.

<sup>53</sup> Hz. Ebû Bekir Sıddîk'ın torunudur. Kudeyd mevkiinde vefat etti ve Müşellel'de defnedildi.(ö.107/725 [?] )

<sup>54</sup> Asıl adı Mâhbe (Mâyeh) b. Bûzehmeşân (Bûzekhân, Bûzihşân, Hûşbûdân) b. Mürselân b. Yehbûzân iken müslüman olduktan sonra kendini Selmân İbnü'l-İslâm diye tanıtmış, Selmân el-Hayr, Selmân-ı Pâk veya Selmân el-Hakîm diye de anılmıştır. Hicrî 34 veya 36, milâdî 654 veya 656 senesinde Medâin'de vefât etti. Bkz. Topbaş, Altın Silsile, Altınoluk Yay., İstanbul, 2012, ss.160-179.

<sup>55</sup> Şeyh Ebu'l Kasım Gûrganî (ö. 450/1058 veya 469/1077).

<sup>56</sup> Ebû Alî Ahmed b. Muhammed b. el-Kâsım er-Rûzbârî (ö. 322/934) Bağdat yakınlarındaki Rûzbâr'da doğdu. Adı bazı kaynaklarda Muhammed b. Ahmed şeklinde kaydedilir. Mısır'a yerleşen Rûzbârî burada vefat etti ve Karâfe Mezarlığı'nda Zünnûn el-Mısırî'nin yakınlarına defnedildi.

<sup>57</sup> Ebû'l-Hasen Serî b. el-Mugallis es-Sakatî (ö. 251/865).

<sup>58</sup> Eş-Şeyhu'l-efham Ebû Mahfûz Ma'ruf Ali el-Kerhî, meşâhîr-i evliyâullâhtandır. Hicrî 200 veya 201 senesinde (815-816) âlem-i bakâya intikâl edip, Bağdâd'da kabri müteberrikleri ziyâret-gâhtır.

Davud Tâî'den<sup>59</sup> ve ânlr Habîb-i Acemî'den<sup>60</sup> ve ânlr Hasan Basrî'den<sup>61</sup> ve ânlr Hz. Ali'den ve ânlr Hazreti Risalet Penah'dan Sallâllâhu aleyhi ve selem ve Ma'ruf

**[4a]** Kerhî'nin bu nisbet dahi İmâm Ali Rıza'dan ve ânlr vâlidleri İmâm Musa Kâzımî'den<sup>62</sup> ve ânlr vâlidleri İmâm Ca'fer Hazretlerinden ve İmâm Ca'fer'in nisbeti Hazreti Risalet'e müntehî oluncaya dek yukarıda zıkr olunduğu gibidür ve İmâm Ca'fer Hazretlerinin bu nisbeti dahi vâlid-i büzürgvârları İmâm Muhammed Bâkır'dan<sup>63</sup> ve ânlr kendu vâlid-i güzînleri İmâm Ali Zeynel-âbidîn<sup>64</sup> Hazretlerinden ve ânlr kendu vâlid-i şerîfleri İmâm Hüseyin Hazretlerinden<sup>65</sup> ve ânlr vâlid-i büzürgvârları Emîrû'l Mü'minîn Hz. Ali-kerremal-lâhü vecheden rıdvânullahi teâlâ aleyhim ecmaîn- ve ânlr Cenâb-ı Risalet Penâh -sallallâhu aleyhi ve selem- Hazretlerinden ve meşâyih-i tarikat -kaddesellâhu sırrahum ve ervâhahum- eimme-i ehl-i beyt'e müntehî olan silsileye cihet nefâset ve şeref izzetden ötürü Silsile-i Zeheb<sup>66</sup> deyu tesmiye eylemişlerdür ve Hazret-i Ebûbekir'e varan nisbete Bekriyye derler ve Üveysiler ol tâîfedirler ki ânlr zâhirde bir pîr ve mürşid-i kâmile hizmet eylemeyüb âlem-i ma'nâda bir azîzun rûhâniyetinden âlâ. Ya Hazret-i Hızır aleyhi's-selâmın terbiyesiyle olsa yahud ruhâniyyet-i Mustafa -sallallâhu aleyhi ve selem-den feyz ola ve hem Hâce Hazretlerinin kelimât-ı kudsiyyesindendür. Bu sekiz ibâdet Hâcegân -kaddesellâhu teâlâ ervâhahum- tarîkin binâsı anun üzerinedür.

<sup>59</sup> Künyeleri Ebû Süleyman b. Nasîr el-Kûfî'dir. Hicretin 165. Senesinde (781-82) vâkı olmuştur. 185/ (801) senesinde irtihal eylediği de menkûldür. Bkz. Osmânzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, Kitabevi Yay., İstanbul, 2006, c.I, s.45.

<sup>60</sup> Habîb A'cemi, meşâhîr-i etkîyâdan ve Hasan-ı Basrî'nin şâkirdânındandır. Basralıdır. 120 tarih-i hicrîsinde (739) vefat etmiştir. Bkz. Osmânzâde Hüseyin Vassâf, age, c.I, s.45.

<sup>61</sup> Hasan-ı Basrî, kibâr-ı tabîinden ve meşâhîr-i etkîyâdandır. Lakabı Ebû Saîd b. Câfer'dir. Hicrî 21/642 senesinde doğup 110/728 tarihinde seksen dokuz yaşında iken irtihâl-i dâr-ı bakâ eylemiştir. Bkz. Osmânzâde Hüseyin Vassâf, age, c.I, s.44.

<sup>62</sup> Ebû'l-Hasen Mûsâ el-Kâzım b. Ca'fer es-Sâdık b. Muhammed el-Bâkır (ö. 183/799). Taberi hiçbir ayrıntıya girmeksizin Musa el-Kazım'ın Receb 183'te öldüğünü kaydetmiştir.

<sup>63</sup> Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Alî b. Ebî Tâlib (ö. 114/733[?]). Muhammed el-Bâkır 114 yılının Zilhicce ayında (Ocak-Şubat 733) Medine'de vefat etti ve Bakî' Mezarlığı'na defnedildi.

<sup>64</sup> Ebû'l-Hasen Alî b. el-Hüseyin b. Alî b. Ebî Tâlib (ö. 94/712). Zeynelâbidîn'in vefat tarihiyle ilgili çeşitli rivayetler bulunmakla birlikte çoğunluğa göre o, 94 yılı Rebülevvel ayında (Aralık 712) Medine'de vefat etti ve Bakî' Mezarlığı'nda amcası Hasan'ın yanına defnedildi. Bkz. (Kılavuz, Ahmet Saim, "Zeynelâbidîn", *TDVİA.*, İstanbul, 2013, c.44, s.365.)

<sup>65</sup> Ebû Abdillâh el-Hüseyin b. Alî b. Ebî Tâlib el-Kureşî el-Hâşimî eş-Şehîd (ö. 61/680). "Şehîd" lakabıyla meşhurdur. Kerbelâ'da şehit edilmiştir. Bkz. Fıglalı, Ethem Ruhi, "Hüseyin" *TDVİA.*, İstanbul, 1998, c.18, s.518.)

<sup>66</sup> Altın halka (Altın silsile).

Evvel Hûş der dem<sup>67</sup> Nazar der kadem<sup>68</sup> Sefer der vatan<sup>69</sup> Halvet der encüman<sup>70</sup>  
Yâd-Kerd, Bâz-geşt, Nigâh-dâşt<sup>71</sup> Yâd-Daşt<sup>72</sup>

[4b] ve gayri in heme-i pendaşt ya'ni bunlardan gayri heb sâyîdir. Hafî buyurulmaya ki bu tâife-i aliyye'nün mustalahâtı cümlesinden üç kelime dahi vardır ki ol üç kelimenin biri Vukûf-i zamânî<sup>73</sup> ve biri Vukûf-i adedî<sup>74</sup> ve biri dahi Vukûf-i kalbî<sup>75</sup>dir. Cümlesi on bir kelime olur. Çünkü Hâce Hazretleri ser halka-i silsile-i Hâcegândır. Lâ-cerem ânların tercemesinden kendü elfâz-ı mustalahaları ki zikr olan azîzlerin tarîklerini bilmek ana mevkuftur. İbâdet-i şerîfeleriyle on bir reşaha zımnında beyne'l-icmâl ve't-tafsîl bu nazmlarda şerh olunur. Evvel Nakşibendîne olduğu bildürür andan ol on bir reşaha-i zikr eder in çend kelime-i müteberrik-i meşhûr-e est ki mebnî kerdend bir tarikat hazerât Hâcegân Âli Şân aleyhi'r-rahmete ve'r-rıdvân.

Manayı Nakşibend ân bâşd / Ki zedil nakş gayri betrî eşed  
Nakş Allah ra bi safha-i dil / Benkard çu kâmil ve asl  
Nakşibend bi levhi dil ân zât / Mahv sâzed nukuş-i mevcûdât  
Hûş der dem ibâret ez nefî / Ki bervin âyed ez derûni kesi  
Başod ez hudûri ve agâhî / Ki ne gaflet berân berû râhî  
Nazar der kadem ki salik ra / Rôft ve âmed bi-şehr-i ve der sahra  
Nazar-ı o be poşt pâbâyed / Kez peragende ki benâlâbed  
Ya menî ve Hûdî çû revî dehed / Ez fütüvvet berân kadem ve benehed  
Sefer der vatan koned seferi / Salik-i der tabiat-i beşeri  
Nakl-i sâzed zemîme râ ve şekî / Bi-sıfatı hamîde ve meleki  
Şûd îşâret der encümen-i halvet / Ân ki bâzar bâşdeş şer azlet  
Ya ki zâhir be halk-i mi Sâzed / Bâtın ez gayri Hakk beperdâzed  
Yâd Kerd an ki Sâlik-i agâh / Her zaman-i “Lâ İlâhe İllallâh”  
Ber zebânî ya bedil beher tarîk / Muttasıl gûyed ez ser tahkîk  
Bâz-geşt ân bûd ki her bâri / Ez pesî zikr der hayali ârî  
Ki Hûda yaz zikri maksudem / Tûyi ve hem rızayı tûbûdem  
Ta şoved nefy-i cümle-i hatırha / Zikr-i halis şoved ez gayri Hûdâ

<sup>67</sup> Her alınıp verilen nefeste mânen uyanık bulunmak.

<sup>68</sup> Gözün ayakucuna bakması.

<sup>69</sup> Her adımda Hakk'a yürümek.

<sup>70</sup> Halk içindeyken bile Hâlık ile beraber olmak.

<sup>71</sup> Şeytânî ve nefsanî havâtırdan korunmak.

<sup>72</sup> Kendini dâimâ Allâh'ın huzûrunda bilmek.

<sup>73</sup> Her an kendini yoklamak ve zamanı iyi değerlendirmek.

<sup>74</sup> Zikir sayısına dikkat ve riâyet etmek.

<sup>75</sup> Kalbin dâima zikr-i ilâhî ile meşgûl olması ve zikirde kalbe yönelmek.

Nokta-i ez Nigâh-daşt bebîn / Ber havatır-ı murakabe est yakîn  
Ki meger zi çu ziker-i gufte şoved / Hâtır aslâ bi gayr-i Hakk nerved  
Mu'inî Yâd-daşt guşte tamam / Zevk ve âgah-i behak bedâdem  
Şûd Vukuf-i zaman-i ân ki kesi / Hest Vâkıf-ı zemânî neviştên kesî  
Kân be şükürest ya bender revân / Bi hudûrest ya bi-gilleti an.  
Ez Vukûf ki ân bûd-adedî / Hasr ander ve çîz şûd ebedî.  
Zikr Râ tak tak guften dâ / Hem bûd Zikr-i kalb nî bezebân.  
Du sıfat der Vukûf-i Kalbî hest / Be Hakk agâh-i ve hâzîrî dilest.  
Ki nemâned taalluk-ı diger-i/gayri Hakk ender ehakk ez hayr ve şer  
Zikr-i âred teveccüh ez her su / Sive' Kalb Senûberî şekli o  
Çün teveccüh Nigâh-daştten / Ve ân be-fikri ve cevârih dî-denest  
İlm-i bende bi an ki hazret-i dost / Dâima nazar ve müşahede ost.  
Adem-i mahzî dîden hûd râ / Çünkü mevcûd mutlak est Hûdâ.  
Dân kemaleşt ki der sıfat bûd / Por tûyi ziâftâb zât bûd.  
Çeşmi dil bâşedeş hemîşe beHakk / Koned isbat-ı Hakk ve nefy-i fark.  
Rabîta est ân ki sâlik-e agâh / Hâlisân muhlisan li-vechillah.  
Hiştên râ ez cân koned vâsıl / Pes Pîri mükemmil ve kâmil  
Be-mukâmi müşâhât şûde / Mütecellâ has zât-ı şudde  
Dest der dâmeneş zend be edeb / Dil bîneded berûz-i cümle taleb  
Sûreteş dâima be peş nazar / Dâridâ ez beher hıfz-ı kalbî ve basar.<sup>76</sup>

<sup>76</sup> Nakşibendî şu demektir bir şeyi başka bir kişinin kalbine işlemektir. Asl olan Allah'ı kalbe nakşetmektir. Dil levhasından gönül levhasına nakşedilir. Allah tarafından nakşedilen kalır. Mevcûdât tarafından olan ise yok olur. Sâlik bilgi ve huzurla ki gaflet olmaksızın yol aldı. Salike yürürken ayağına bak denir gidiş ve geliş çölde ve şehirde ister kalabalık ister tenhada. Salik yeryüzünde ayağında ayakkağız yürüyor saçı başı da dağınık bir şekilde. Bu sâlik olan kişinin alametidir. Adımını o şekilde atması fütüvvetten sayılır. Vatandan sefer etmek sâlikin beşeri tabiatından sefer etmesidir. Kötü sıfatları ve şikâyetleri terk ederek, övülmüş melekî sıfatlara gider. Halk içerisinde yalnız olmasının manası şudur ki şer çarşılarından uzak kalmasıdır. Yoksa zahiren halk ile beraber olmak ama gönlünde Hakk'ın dışında olanlardan uzak durmak. Yâd Kerd şudur ki salik uyanık olacak her zaman "Lâ İlâhe İllallâh" diyecek. Dil ve gönül ile her yerde (Lâ İlâhe İllallâh) zikrine devam ederek hakikat sırrına ermeye çalışacak. Her şeyi hatırlamaktan uzak olacak zihninde hiçbir şey kalmayacak şekilde zikredecek. Hüdâ'yı zikirden maksudum Sensin ve Senin rızandır. Bütün hatıralar, zihinden geçenler olumsuz oluncaya, yok oluncaya dek. Halis zikir şudur ki Allah'tan başka her şeyi unutmuş olacaksın. Burada dikkat etmen gerek şudur ki bütün havâtır-ı bırakacaksın yakîn (gerçek) bir inanca murakabe edeceksin. Zikir denildiği zaman şu söylensin Hâtırında asla Hakk'dan gayri bir şey olmasın. Yâd-daşt dediğimiz sıfatın manası Hakk ile beraberlikle devam edersen tamam olur. Yani Allah'ı zikreden ve bundan zevk alır. Zikre devam ettikçe agâh olur. Vukuf-u Zaman-i dediğimiz şey şudur ki bir kimse (.....) Zikir kalb ile olacak bil ki dil ile olursa tak tak dersin Hakk Hakk demezsin. Vukûf-i Kalbî'de iki sıfat vardır kalbin uyanık olarak Hakk ile birlikte olması ve gönlünde buna hazır olmasıdır. Hakk'dan başka olan hayır ve şer dahi olsa onunla ilgiyi kes. Her taraftan zikir teveccüh getirir. Teveccühü devam ettirdikçe düşünceniz ve davranışlarınızda ortaya çıkar. Kulun ilmi ancak bu kadar olabilir dosta sürekli bakmak onu müşahade etmektir. Yokluk kendini görmemektir. Çünkü mutlak varlık

Bu kelâma râbîta derler ve hıfz-ı nisbet dahi ve hıfz-ı nisbet oldur ki mürîd dâimâ meşâyihün sûretün gözü önünde nakş idüb bir ân özünden gafıl görmeye ve dâimâ murâkabesi meşâyih ile ola. Ve meşâyihâ teveccühden müddeâsi bu olmak gerekdür ki teveccüh Hakka vesîledür artık değildir. Hemân bu tâîfeye teveccüh Hakka teveccühtür. Yoksa bunlar kendüleri murâd degildür. Giru murâda erişmeye sebebdürler. Eğer çü şeriatda zâhiren Hakdan gayrıya teveccüh şenî' görünür ise amma hakikatde "İnneme'l a'mâlu bi'n-niyyât" mûcibince pes amel niyettedür. Her neyi ki hakdan ötürü sevub tutmak heman hakkı sevub tutmaktır. Temmet silsile-i fi-yevmi'l-cum'a şehru'l muharremu'l-haram min yedi ef-karu'l-verâ Ali bin Seyyid Osman fi-beldeti Amasya fi-seneti 1088.

### SONUÇ

Kütüphanelerimizde tarihe mâl olmuş şahsiyetlerin bizlere miras bıraktığı birçok eser gün yüzüne çıkarılmayı beklemektedir. Biz de bu çalışmamızda "*Risâle Der Beyân-i Tarîk-ı Nakşibendî*" isimli risâleyi tanıttık.

Risâlenin adının "*Risâle Der Beyân-i Tarîk-ı Nakşibendî*" olduğunu ve risâlenin müellifinin Seyyid Ali Hapûdî olduğunu tespit ettik. Seyyid Ali Harpûdî'nin hayatı ve ailesi hakkında ulaşabildiğimiz bilgileri aktardık. Risâlemizin iki nüshasının daha olduğunu tespit ettik. Ancak bu nüshaların birisinde risâlenin müellifine dair bir bilgi bulunmazken kütüphane çalışanları tarafından hatalı bir şekilde İlyas b. İsmâ Nûrbahşî risâlenin müellifi olarak gösterilmiştir. Diğerinde ise müellif Açıkbaş Mahmud olarak gösterilmiştir. Biz bu iki nüshanın da müelliflerinin yanlış olduğunu tespit ettik. Bu risâlelerin de Seyyid Ali Harpûdî'ye ait olduğu düşüncesiyle çalışmamızda bu düşüncemizi destekleyen argümanları sunduk.

Risâlenin tahlilini yaparak risâlede yer alan silsileleri, virdleri, nafîle ibadetleri ve Nakşî adabına dair on bir esâsî ifade ettik. Nakşî adabını anlatan Farsça şiiri latinize ederek anlamını dipnotta verdik. Risâlenin sonunda da rabîta konusunun işlendiğini tespit ettik.

### KAYNAKÇA

ALGAR, Hamid, "*Nakşibendiyye*", TDVİA., İstanbul, 2007.

ALGAR, Hamid, "*Necmeddîn-i Kübrâ*", TDVİA., İstanbul, 2006.

ALGAR, Hamid, *Nakşibendilik*, İnsan Yay., İstanbul, 2007.

BURSALI MEHMED TAHİR, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1333, c.I, s.14.

---

Allah'tır. Bil ki senin kemâlin şu sıfata ermektir ki Allah'tan başka bir şey görmemendir. Gönül gözü sürekli Hakk ile olmalıdır. Hakk'ın varlığını görürsün O'ndan başka hiçbir varlığı fark edemezsin. Rabîta şudur ki uyanık bir sâlik daima gönülden halis ve muhlis bir şekilde Allah ile birliktedir. Kendisini cân-ı gönülden O'na bağlar.

CEBECİOĞLU, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ağaç Kitabevi Yay., İstanbul, 2009.

ÇELİK, İbrahim Yılmaz, *Osmanlı Hâkimiyeti Süresince Diyarbakır Eyaleti Valileri (1516-1838)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:10, Sayı:1, Sayfa:233-287, Elazığ, 2000.

FIGLALI, Ethem Ruhi, “*Hüseyin*”, TDVİA., İstanbul, 1998.

KARA, Mustafa, *Bursa’da Tarikatlar ve Tekkeler*, Bursa büyükşehir Belediyesi, Bursa 2012.

KILAVUZ, Ahmet Saim, “*Zeynelâbidîn*”, TDVİA., İstanbul, 2013.

OSMÂZÂDE HÜSEYİN VASSÂF, *Sefîne-i Evliyâ*, Kitabevi Yay., İstanbul, 2006, c.I, s.45.

ÖCALAN, Basri, “*Açıkbaş Mahmud Efendi ve Risale-i Nûrbahşiyesi*”, Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, S:15, 2008, s.363-378.

SEYYİD ALİ, *Risâle Der Beyân-i Tarîk-ı Nakşibendî*, vr. 1a-4b.

TEK, Abdurrezzak, “*Tekkeler Kapatılmadan Önce Nakşîliğ’in Bursa’daki Tarihi Süreci*”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2007, c.16, s.1., ss.211-240.

TOPBAŞ, Osman Nûri, *Altın Silsile*, Altınoluk Yay., İstanbul, 2012.

TOSUN, Necdet, “*Nurbahşiyye*”, TDVİA., İstanbul, 2007.

TOSUN, Necdet, “*Sa ‘deddîn Kâşgarî*”, TDVİA., İstanbul, 2008.

TOSUN, Necdet, *Bahâeddîn Nakşibend*, İnsan Yay., İstanbul, 2007.

YILMAZ, Hasan Kamil, “*Açıkbaş Mahmud Efendi*”, TDVİA., İstanbul, 1988.